

4. *Конрад Н. И.* Первый этап японской буржуазной литературы // Японская литература : от «Кодзики» до Токутomi / Н. И. Конрад. – М. : Наука, 1974. – С. 379-451.
5. 夏目漱石. 坊ちゃん [Electronic resource] / 夏目漱石. – 54 p. – Mode of access: <http://www.aozora.gr.jp/cards/000148/card752.html#download>. – Date of access: 28. 03. 2018. Name from the screen.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018 р.

I. Petrychenko, 上級講師
キエフ国立言語大学、キエフ

明治維新以降の文学における日本語動詞のテンス・アスペクト体系

本稿は、文学作品における現代日本語述語のテンス表現を整理しながら考察している。

キーワード：テンス体系、現代日本語、文学作品、述語、前進／休止、語り手／作中人物。

I. Petrychenko, superior lecturer
Kyiv National Linguistic University, Kyiv

TENSE AND ASPECT SYSTEM OF JAPANESE VERBS IN POST-MEIJI RESTORATION LITERATURE

The article analyzes the instances of tense usage of predicates in Modern Japanese literature.

Key words: the category of tense, Modern Japanese language, literature, predicates, dynamism / static, author / hero.

УДК 81'255.4:82-1:003.2[811.521+811.58+811.111+811.161.2+811.161.1]

В. Пирогов, к. філол. н., доц.
Київський національний
лінгвістичний університет, Київ

ПЕРЕКЛАД І ПЕРЕКЛАДНІСТЬ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ З ПОГЛЯДУ ВІДМІННОСТЕЙ МІЖ РІЗНОСТРУКТУРНИМИ МОВАМИ З ДИХОТОМІЧНО ПРОТИЛЕЖНИМИ СИСТЕМАМИ ПИСЬМА (ЯПОНСЬКА, КИТАЙСЬКА, АНГЛІЙСЬКА, УКРАЇНСЬКА, РОСІЙСЬКА)

У статті розглянуто проблему перекладу і перекладності поетичних текстів з погляду відмінностей між різноструктурними мовами з дихотомічно протилежними системами письма – буквено-фонетичного та ієрогліфічного, якими, зокрема, є, з одного боку, мови індоєвропейського ареалу, а саме, англійська, українська і російська, а з другого, мови Далекосхідного

регіону – японська і китайська. За основу дослідження взято вірш Роберта Бернза «O, My Love is Like A Red, Red Rose», перекладений на зазначені мови.

Ключові слова: японська мова, китайська мова, англійська мова, українська мова, російська мова, поетичний текст, дихомічно протилежні системи письма, культурна дихотомія, релігійна дихотомія, концепт, переклад.

У статті розглядається системна дихотомія «Схід – Захід», у якій Схід охоплює Східну Азію (зокрема, Японію і Китай), а Захід – Європу, більш конкретно, країни, об'єднані християнською ментальністю.

Передусім, слід зауважити, що система дихотомії «Схід-Захід» складається з таких важливих підсистем, як, по-перше, *культурна дихотомія*, тобто поділ культур Сходу і Заходу на основі опозиції «духовність – матеріальність», «природно-орієнтована логіка мислення – формальна логіка мислення» тощо. По-друге, *релігійна дихотомія*, зокрема, *християнство* (віра в єдиного бога, образ Ісуса Христа і Матері Марії Богородиці) – *буддизм* (образ Будди, ідея очищення і перетворення на Будду), або *Синтоїзм* (богиня Амаатерасу, божества *камі*, духи померлих предків тощо). Для китайської культури це Даосизм і постать Лао-Цзи, а також Конфуціанство, постать та ідеї Конфуція. Нарешті, це *письмова дихотомія* «буквено-фонетичне – ієрогліфічне письмо».

Для того щоб перекласти культурно специфічний, зокрема, поетичний текст, створений мовою, дихотомічно протилежною мові перекладу, потрібно зрозуміти його ментально-філософське підґрунтя, а для цього необхідно увійти в середовище іншої культурної реальності й розібратися в її суті. Це вимагає великої та кропіткої інтелектуальної роботи [8, с.209-212].

Важливо зазначити, що на відміну від носіїв «західного» менталітету, в основі якого є буквено-фонетичний спосіб актуалізації мислення, менталітет представників традиційної східноазійської культури детермінований рамками операційного ієрогліфічного простору, базисом якого є квадрат [3, с.13].

Іл. 1. Ієрогліф, який в узькому сенсі позначає лексему «поле», а в широкому – Всесвіт.

Іл. 2. Гексаграма № 63. Назва: 既濟 («Вже врівноважено»).

我爱如玫瑰，
六月红蕾姣。
我爱如乐曲，
妙奏声袅袅。

Іл. 6. Уривок вірша Р. Бернза “My Love is like a Red, Red Rose” в перекладі старокитайською мовою вен’янь.

У зв'язку з вище викладеним виникає питання, яким має бути творчий метод перекладача поезії з, умовно кажучи, європейської, «фонетичної», на японську «ієрогліфо-силабічну», або китайську «ієрогліфічну» мови? Якими засобами можна викликати у читача перекладу такі ж почуття, що виникають у носіїв мови оригінального вірша? І чи можливо це взагалі? Головною передумовою, на нашу думку, є розуміння підтексту, який містить систему відповідних реалій і концептів. Отже, завдання перекладача полягає передусім у *розкритті суті та прихованого змісту реалій і концептів, які містить оригінал.*

Спробуємо знайти роз'яснення до цих положень у творі видатного японського буддолога, філософа і психолога Тейтаро Судзукі (鈴木 貞太郎) «Дзен і японська культура» (禅と日本 文化), який, зокрема, пише: «...вчення буддизму має свій особливий метод пізнання, який полягає в безпосередньому проникненні в таємницю буття. Тому *дзен* і японське сприйняття мистецтва пов'язані родинними узами. Ця спорідненість виникає з визнання найвищої значущості життя, таємниці якого є в основі справжнього витвору мистецтва» » [12, с.10].

O my love's like a red, red rose

(O, my love is like a red, red rose)

Яп. ああ、わたしの愛は赤い、赤い薔薇のように

Ах, моє кохання як червона, червона ружа

Кит. 啊，我爱宛如一朵红红的玫瑰

Моя кохана яскравіша за ружу

Укр. Моя любов – червоний жар

Рос. Любовь, как роза, роза красная,

That's newly sprung in June;

(That is newly sprung in June)

Яп. 六月に咲き誇る

Що палко розцвітає в червні

Кит. 在六月苞放

Що розцвітає в червні

Укр. Троянди у саду.

Рос. (не перекладено)

O my love's like the melodie

(O, my love is like the melody,)

Яп. ああ、わたしの愛はメロディのように

Ах, моє кохання як мелодія

Кит. 啊，我爱宛如那一曲旋律

(Моя кохана легка як мелодія)

Укр. Моя любов – мелодія,

Рос. Любовь моя – как песенка,

That's sweetly play'd in tune.

(That is sweetly played in tune)

Яп. 調和を以ってやさしく奏でる

Солодко ллється в лад
Кит. 甜美地弹唱（回荡）
Що співучо ллється, зворушливо і барвисто
Укр. Солодка, як в меду.
Рос. С которой в путь иду.

Лл. 5. Уривок вірша Р. Бернза “My Love is like a Red, Red Rose”
в перекладі японською, китайською, українською та російською мовами (в дужках наведено переклад вірша на сучасну англійську мову).

Важливою умовою здійснення адекватного перекладу поетичного тексту в системі різноструктурних мов є трансляція концептів однієї ментальної культури у формат іншої. Оскільки для свого дослідження ми вибрали вірш Р. Бернза про кохання, в якому поет порівнює кохану дівчину з червоною трояндою, почнемо з розгляду концепту *любові-кохання* в досліджуваних нами мовах і культурах.

Структура кожної цивілізації визначає властиву їй концепцію *любові-кохання*. Так, Новозавітна концепція висуває на перший план самопожертву, турботу, дарування. Християнська милосердна любов не є наслідком особистої симпатії чи захоплення іншим; в ній актуалізується передусім доброта людини, що потенційно містилася в ній і до зустрічі з даною конкретною особою [1, с.241].

У протестантизмі, одному з напрямів християнства в Шотландії, любов розглядається як саме буття, найголовніша цінність, що, як можна вважати, справило значний вплив на формування поглядів Роберта Бернза.

В Японії відкритий прояв кохання чоловіка до жінки в усій історії Країни Сходу Сонця сприймався як слабкість, несумісна із самурайською традицією. Концепція кохання поряд із визначенням в ній статусу жінки доволі яскраво і категорично висвітлена у творі славетного японського поета і буддійського ченця Кенко Хосі: «Чоловік, який не тямить у коханні, був він хай би наймудрішим, насправді є неповноцінним і викликає таке ж почуття, як дорогоцінний кубок без дна» [5, с.46] <...> за природою всі жінки спотворені. Вони глибоко егоїстичні, надзвичайно жадібні, правильного Шляху не відають і дуже легко піддаються одним лише вадам, а що стосується володіння мистецтвом розмови, то вони не можуть відповісти навіть, коли їх запитують про щось просте. Жінка – це істога нешира і дурна. Надзвичайно прикро, коли хтось, хто домагається прихильності жінки, підкорюється її примхам» [5, с.94; 9, 180-188]

У Китаї найбільш очевидними джерелами впливу на концепцію відносин між чоловіками і жінками були такі чинники, як соціальна приниженість жінок та інтелектуальна винахідливість чоловіків. Разом з тим, Конфуцію належить вислів «любов – початок і кінець нашого існування. Без любові немає життя. Тому любов є те, перед чим схиляється мудра людина». З другого боку, відповідно до вчення Дао, головне – безмежно любити Всесвіт і все, що живе в ньому [4].

Що стосується концепції кохання в українській філософській традиції, то в ній на особливу увагу заслуговують погляди Григорія Сковороди, який вважав кохання найбільш приемним, солодким і життєдайним почуттям. Разом з тим, він чітко

розмежовував любов тіл і «вічну любов вічних душ», завдяки чому заклав основи поняття «феномен любові» [2].

Російська філософська традиція розглядає любов як таке відношення між двома особами, при якому чоловік і жінка, що люблять одне одного, зливаються в одну абсолютну ідеальну особистість [6].

Усе вище викладене дає підстави вважати, що, важливим завданням перекладача при порівнянні культурних концептів, слід враховувати розбіжності внутрішньої мотивації однакових за формою, але різних за змістом концептів. Так, червоний колір за своїми фізичними параметрами однаковий в Шотландії, Японії, Китаї, Україні та Росії, але в кожній культурі він має свої унікальні конотації і підтексти, зрозумілі лише носіям, і тому сприймається ними по різному.

Троянда ніколи не мала такого важливого символічного значення на Далекому Сході, як хризантема, лотос або квіти сакури, сливи, бамбуку. Тому переклад фрази “like a red, red rose” японською мовою (赤い赤いバラのようだ / 赤い赤い / 薔薇のようだ) у японців, безперечно, викликає не цілком такі асоціації, як у європейців.

Перше, на що ми звертаємо увагу в наведеному перекладі, це слово «бага» (троянда) записане не ієрогліфами 薔薇 (слово категорії *дзюкудзікун* /яп. 熟字訓/), тобто таке, що формально є китайським запозиченням, але за змістом має японське походження; інші читання «shōbi», «sōbi»), як здавалося б має бути, а складовою абеткою *katakana* バラ. У даному випадку використання абетки є маркером, який вказує на лексему європейського походження. Японський читач відразу розуміє, що автором вірша є чужинець (гайдзін), і відповідно налаштовується на сприйняття тексту як такого, що відображає чужу культуру й чужі реалії.

Далі, слід зазначити, що червоний колір в Японії так само, як і в Китаї, поряд з жовтим і золотим, є кольором храмового інтер'єру. Він використовується в різноманітних декорах. Від шкатулок для зберігання жіночих прикрас до божниць буддійських храмів і таке інше.

Що стосується кохання і квітів, що його уособлюють, то яскраво червоний, а саме це мається на увазі у використаному Бернзом рефрені «red-red rose», не можна вважати цілковито уособленням любовних почуттів в японській культурі, хоча слід визнати, що з точки зору лексичної сполучуваності та символіки кольору фраза 赤い赤い 薔薇 akai-akai bara (червона-червона троянда) є цілком зрозумілою і адекватною для носіїв національної японської культури.

У зв'язку з цим важливо зазначити, що при перекладі поетичних текстів, які містять метафорично забарвлену лексику, слід звертати увагу на особливості лексичної сполучуваності в різних мовах і відповідно культурах. Так, наприклад, у далекосхідній, сіноцентричній традиції найбільш шанованими квітами є такі, що асоціюються з особистістю благородної людини (君子, кит. jūnzi, яп. kunshi, кор. gunja), а саме, сливою (梅, ume), бамбуком (竹, take), орхідеєю (蘭, ran/fujibakama) і хризантемою (菊, kiku).

У зв'язку з цим, на нашу думку, заслуговує на увагу тривірш відомого японського поета школи Басьо Хатторі Рансецу (服部 嵐雪, 1654–1707) «Гімн кохання»:

我戀よ
目も鼻もなき
花の色

waga koi yo me mo, hana mo naki hana no iro
(у моєї коханої немає ні очей, ні носа,
вона ніжно-рожевого кольору як пелюстка *сакуру*)

У цьому тривіршу поет порівнює свою кохану з традиційною японською лялькою *дарума*, пофарбованою в ніжно-рожевий колір. У неї немає ні очей, ні носа, ні рота, але вона уособлює кохання. Таким чином, можна вважати, що саме ніжно-рожевий колір пелюсток *сакуру* є типовим кольором кохання в Японії.

Отже, як транслювати концепт однієї культури в іншу, особливо, коли йдеться про різноструктурні мови й дихотомічно різні писемності?

Для того, щоб зробити адекватний переклад вірша Р. Бернза, зокрема, японською мовою, потрібно як мінімум зрозуміти змістові відмінності формально однакових, але внутрішньо різних концептів культури.

Разом з тим, слід зазначити, що в японській мові серед засобів особливого емоційного впливу на читача, крім звукових і кольорових є асоціації, обумовлені графічними і графо-стилістичними (каліграфічними) особливостями і прийомами [7; 10, с.254-271].

У цьому по суті і полягають відмінності між різноструктурними мовами і писемностями, а відповідно і способами актуалізації мислення, що визначають специфіку проблеми перекладу. Як усунути ці відмінності й вирішити проблему? І чи можливо це взагалі? Мабуть, в абсолютних вимірах – ні. Зазвичай цю проблему намагаються вирішувати шляхом дослівного перекладу, що перекручує істину, або манівцями і наїтками, при цьому багато, якщо не головне, залишається не перекладеним.

Хотілося б відзначити, що серед перекладів вірша Бернса “My Love is like a Red, Red Rose” на японську мову немає жодного, який би мав форму, наближену до *хайку*, хоча саме вона є класичною і найбільш поширеною в японському віршуванні. Адже в *хайку* акцент робиться на графічну форму, яка сприймається, перш за все, візуально [11, с.55-56]. Усі переклади цього вірша Бернса на японську мову є фонетичними копіями оригіналу, в яких зберігається формат чужої культури і ментальності. Наскільки близький і зрозумілий такий переклад для традиційного японського читача, в основі ментальної культури якого є, перш за все, зорове сприйняття поетичних образів, залишається під питанням. Хоча заради справедливості слід зазначити, що в результаті глобалізації, яка триває протягом останніх ста років, і особливо останніх десятиліть, йде процес зближення цивілізацій і культур, їх змішення і взаємопроникнення. Це знаходить відображення, зокрема, в сфері культури, моральних стереотипів і, звичайно, мови, що в певній мірі стосується і Японії. Для ілюстрації цього положення можна послатися, наприклад, на історичний досвід трансформації іноземних лексичних запозичень в японській мові, – від *гайрайго*, *васейейго* до *консюго*.

Звідси можна зробити висновок, що приведення поетичного твору чужої культури до формальних норм японського віршування при перекладі на японську мову

неприпустимо, оскільки суперечило б універсальному принципу японської ментальності «свій – чужий», який, виключає перенос чужих реалій у власне етнокультурне середовище, залишаючи їх практично у незмінному вигляді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Апресян Р.Г.* Этика: энцикл. словарь [Електронний ресурс] / Р.Г.Апресян, А.А. Гусейнов. – М.: Гардарики, 2000. – 472 с. – Режим доступу: http://www.intelros.ru/pdf/Reyting/Ethics_Gusseinov_Apressyan.pdf. Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2018.
2. Григорий Скворода о счастье, любви и смысле жизни (цитаты) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mydynasty.com/.../city-grigoriya-skovorody-o-schaste-lyubvi-i-smysle-zhizni/> Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2018.
3. *Изнага С.* История японской культуры / С. Изнага : пер. с яп. Б.В. Поспелова. – М.: Прогресс, 1972. – 260 с.
4. Конфуций: цитаты, афоризмы, высказывания и беседы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ...azialand.ru/konfucij-city-aforizmu-vyskazyvaniya/. Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2018.
5. *Кэнко-хоси.* Записки от скуки (Цурэдзурэгуса) / пер. с япон., вступ. ст., комент. и указ. В. Н. Горегляда. – М.: Наука, 1970. — (Памятники письменности Востока. XXIX). – 256 с.
6. Бібліографічний опис для цитування: Скляр А. В. Любовь как преображение личности в религиозно-философских воззрениях Владимира Соловьева [Електронний ресурс] / А. В. Скляр // Грані. - 2016. - № 8. - С. 58-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_8_10. Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2018.
7. *Маевский Е.В.* Идеография в японском языке [Електронний ресурс] / Е.В. Маевский // Окно в Японию: Ассоциация японоведов России. – Режим доступу: http://ru-jp.org/yaponovedy_maevskiy_01r.htm. Назва з екрана. Дата звернення 09.03.2018.
8. *Пирогов В.Л.* Философия парадигмы поэтической речи (по мотивам японской лирики VII – XVIII ст.) // Наук. вісн. каф. ЮНЕСКО Київ. держ. лінгвіст. ун-ту. Сер.: Філологія. Педагогіка. Психологія. – К., 2000. – Вип. 2. – С. 209–212.
9. *Пирогов В.Л.* Віддзеркалення особливостей філософсько-естетичного і мовного синкретизму «ваго-канго» у літературному творі середньовічної Японії «Цурэдзурегуса» / В.Л. Пирогов // Схід. світ. – Київ, 2008. – № 3. – С. 180–188.
10. *Пирогов В.Л.* Знаково-символічна система китайської ієрогліфіки і лексико-семантична динаміка китайської та японської мов / В.Л. Пирогов // Наукові студії XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ) / Укр. гуманітар. ін.-т. – Київ; Буча, 2012. – Вип. 1: Філософія, Філологія, Педагогіка, Економіка. – С. 254–271.
11. *Пирогов В.Л.* Хайку як об'єкт порівняльно-перекладацького та лінгвокультурологічного дослідження / В.Л. Пирогов // Наукові студії XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія, Філологія, Педагогіка, Економіка. – Вип. 6. – Київ-Буча: вид-во «МПЛЕНІУМ», 2016. С. 47-58
12. *Судзуки Д.Т.* Дзэн и японская культура / Д.Т. Судзуки ; пер. с англ. С.В. Пахомова. – Санкт-Петербург: Наука, 2003. – 524 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018

В. Пирогов, к. филол. н., доц.
Киевский национальный лингвистический университет, Киев

**ПЕРЕВОД И ПЕРЕОДИМОСТЬ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ С ТОЧКИ
ЗРЕНИЯ РАЗЛИЧИЙ МЕЖДУ РАЗНОСТРУКТУРНЫМИ ЯЗЫКАМИ С
ДИХОТОМИЧЕСКИ ПРОТИВОПОЛОЖНЫМИ СИСТЕМАМИ ПИСЬМА
(ЯПОНСКИЙ, КИТАЙСКИЙ, АНГЛИЙСКИЙ, УКРАИНСКИЙ, РУССКИЙ)**

В статье рассмотрена проблема перевода и переводимости поэтических текстов с точки зрения различий между разноструктурными языками с дихотомически противоположными системами письма – буквенно-фонетического и иероглифического, какими, в частности, являются, с одной стороны, языки индоевропейского ареала, а именно, английский, украинский и русский, а с другой, языки Дальневосточного региона – японский и китайский. За основу исследования взято стихотворение Р. Бернса «O, My Love Is Like A Red, Red Rose», переведенное на указанные языки.

Ключевые слова: японский язык, китайский язык, английский язык, украинский язык, русский язык, поэтический текст, дихотомически противоположные системы письма, культурная дихотомия, религиозная дихотомия, концепт, перевод.

V. Pyrogov, PhD in Philology, Assoc. Prof.
Kyiv National Linguistic University, Kyiv

**TRANSLATION AND TRANSLATABILITY OF THE POETICAL TEXTS WITH
REGARD TO THE DIFFERENCES BETWEEN GENETICALLY OPPOSED
LANGUAGES AND WRITING SYSTEMS (JAPANESE, CHINESE, ENGLISH,
UKRAINIAN, RUSSIAN)**

The paper focuses on the problem of translation and translatability of poetic texts with regard to the differences between languages with dichotomically opposed systems of writing, on the one hand, those of the Indo-European family, particularly, English, Ukrainian and Russian, and, on the other, languages of the Far Eastern region – Japanese and Chinese. R. Burns' poem «O, My Love is Like a Red, Red Rose» is put in the center of the cultural and linguistic analysis.

Key words: Japanese language, Chinese language, English language, Ukrainian language, Russian language, poetical text, dichotomically opposed systems of writing, cultural dichotomy, religious dichotomy, translation.